

Task Force on GeroPsychology EFPA

Eva Jarolímová

Česká alzheimerovská společnost, Praha

Na Valném shromáždění EFPA ve Vídni v r. 2003 bylo rozhodnuto o založení výboru expertů pro psychologii stárnutí. Během podzimu nominovaly jednotlivé členské země své zástupce a v červnu 2004 se konala první schůzka v Bruselu. Zúčastnili se jí delegáti orientovaní na problematiku gerontopsychologie z 6 evropských zemí – z Dánska, Norska, Španělska, Řecka, Německa a České republiky. Předsedkyní tohoto evropského seskupení *GeroPsychology* se stala profesorka Rocio Fernandez-Ballesteros, která získala za záslužnou práci a přínos v oblasti evropské psychologie významnou cenu „Aristotela“ (Granada, 2005). Na tomto pracovním sezení si skupina zvolila případný výše uvedený akronym v názvu a stanovila program a cíle, ke kterým by měla směřovat.

V posledních desetiletích dokladuje celá řada longitudinálních i transverzálních studií význam psychologických podmínek a faktorů v procesu stárnutí. Ty jsou relevantními prediktory dlouhověkosti, určující determinantou aktivního stárnutí a jsou také v úzkém vztahu se somatickými stavy člověka. Proto by měli právě psychologové přispívat k rozvoji gerontologie a vědy o stárnutí.

Neméně významným je i fakt, že Evropa je „nejstarším“ kontinentem na světě. V roce 1999 měla západní Evropa 146 milionů obyvatel starších 60 let, přičemž s východní Evropou dle těchto populačních odhadů činil tento podíl víc než 200 milionů obyvatel.

Dle demografických údajů Organizace spojených národů bude mít Evropa v roce 2050 víc než 300 milionů obyvatel starších 60 let. Tato data naznačují, že všechny přírodní vědy a profese týkající se stárnutí by měly přispět k zvýšení kvality života narůstajícího počtu seniorů.

Je tedy potřebné rozvinout postupy a programy pro zvládnutí tohoto predikovaného fenoménu na mezinárodní úrovni. Psychologie jako věda by měla ve vytváření takových programů zaujímat významnou roli.

Ve Spojených státech amerických a Kanadě jsou psychologové poměrně dost činní v oblasti gerontologie. V Evropě je tomu jinak. Jak se zatím ukazuje - v oblasti gerontopsychologie nalézáme jen malý počet psychologů. Tuto oblast často přejímají jiné profese např. sociální a rehabilitační pracovníci, terapeuti atd.

Všechna tato fakta a výše nastíněné pozadí problematiky stáří se stalo podnětem k projektu EFPA s názvem „Task Force on GeroPsychology“ s následujícími cíli:

1. Sledovat významné gerontologické jevy a souvislosti. Psychologové mohou svými znalostmi a odbornou způsobilostí zlepšit kvalitu života a psychosomatické zdraví seniorů.
2. Analýza specifických znalostí a odborných oprávnění v gerontologii, zaměřit psychologické výcviky.

3. Určit evropské univerzity, výzkumná střediska s rozvinutými výzkumnými programy se zaměřením na psychologické studium stárnutí a na profil evropského výzkumu.
4. Prostudovat všechny mezinárodní a evropské dokumenty, které podporují gerontopsychologickou praxi.
5. Navázat kontakty s evropskými zeměmi a otevřít prostor gerontologie dalším psychologům.

Další pracovní schůzka se konala 19. února 2005. Zasedání se účastnili prof. Ballesteros z Madridu, Per Torpedal z Dánska, Martin Pinquart z Německa a Hana Janečková z ČR. Ostatní členové skupiny z Řecka, Norska a Itálie se k lítosti přítomných nedostavili. Do značné míry to ilustruje zájem evropských psychologů o problematiku stáří a stárnutí v době, kdy demografický vývoj vede mj. i k mimořádnému nárůstu psychologických problémů a témat se stářím souvisejících, a to jak se stářím zdravým (úspěšným, normálním) a předpokladů pro něj, tak se stářím patologickým, doprovázeným nemocí či postižením, závislostí a sociální izolací.

Cílem schůzky bylo seznámení s výsledky dotazníkového šetření Martina Pinquarta, pomocí něhož byly v průběhu r. 2004 získávány informace o gerontopsychologickém výzkumu, vzdělávání a praxi ve všech zemích EU. Dále to byly výsledky vyhledávání gerontopsychologické odborné literatury na internetu, knižních titulů, kapitol a článků věnovaných problematice výzkumu, vzdělávání a praxe v oblasti ageingu, zpracované Perem Torpedahlem. Konečně třetím cílem zasedání byla diskuse o obsahu a rozsahu prezentace GeroPsychology Task Force na kongresu EFPA v Granadě, 3. – 8. 7. 2005.

Dotazníkové šetření se zaměřilo na identifikaci klíčových osob v oblasti gerontopsychologie v jednotlivých evropských státech, na vypátrání hlavních výzkumných zájmů, úkolů a počtů pracovníků v té které oblasti gerontopsychologie a konečně na výuková témata probíraná v rámci studia na pregraduálním i postgraduálním stupni. Odpovědi byly získány z 18 zemí, ve 24 zemích se nepodařilo najít klíčovou osobu a tedy ani získat nějaké informace. Zde se rozvinula diskuse nad otázkou, proč psychologové nepracují v gerontologické oblasti. Psychologové jsou žádáni na konferencích alzheimerovských, geriatrických, ale je jich nedostatek. Většinou jsou to osamělí hráči, výjimkou jsou týmy, které se věnují gerontopsychologickému výzkumu (Dánsko, Švédsko, Německo, Anglie, Španělsko). Většina psychologů pracuje v klinické praxi, ti nenavštěvují mezinárodní konference. Čísla odrážejí rozdíly přístupu vlád evropských států k tématu stáří. Dalším důvodem je skutečnost, že kliničtí psychologové se věnují dospělým, většinou se nespécializují na stáří. Počet starých lidí, kteří vyhledávají psychologickou pomoc, není velký.

Naprosto odlišná situace je v USA. National Institute of Aging USA disponuje obrovskými zdroji. Německo by muselo dát na výzkum 10x více prostředků než dává v současné době, aby dosáhlo úrovně v USA. Evropský výzkum se věnuje spíše stárnutí než „úspěšnému stárnutí“. Hlavní témata, která se objevila ve výzkumu: demence, deprese, sociální vývoj, chronické nemoci, úspěšné stárnutí a hodnocení funkčního stavu. Za perverzní je považována situace, kdy převažuje zájem vlád jenom o ekonomická témata (důchodové zabezpečení, odchod do důchodu, prevence závislosti a úspěšné stárnutí) a psychologové nejsou k výzkumu zváni.

V rámci předmětu „Psychologie a stárnutí“ (prof. Ballesteros) se na madridské univerzitě učí téma podpory zdravého stárnutí. Španělsko je zajímavé – má nejdelší střední délku života, přičemž očekávaná délka života bez postižení (disability free) je pouze o šest let kratší. Důležitou roli hraje životní styl a jeho psychologické aspekty – zvládání stresu, pozitivní myšlení, zvládání každodenního života, sociální začlenění, aktivita, pohyb, zdravá výživa. Většinou se psychologové o tato témata nezajímají. (Výzkumy ukazují, že v jižní Evropě mají staří lidé velké množství sociálních kontaktů, ale cítí se více sami oproti Severu, kde jsou přímé osobní kontakty méně časté, ale pocit osamění je méně intenzivní. Řecko má vysokou střední délku života ale velmi nízký HDP na hlavu – neplatí zde tedy socioekonomický gradient). Hlavními finančními zdroji pro výzkum jsou v Evropě dle provedeného výzkumu soukromé nadace, stát a univerzity. Západoevropské země spolupracují více s USA a Kanadou než s Východoevropany. Mezi univerzitami ani mezi klíčovými osobnostmi neexistuje téměř žádná spolupráce. Otázka kde publikovat – v domácím jazyce nebo v angličtině?

Hlavní témata výuky studentů: psychologický vývoj ve stáří, duševní nemoci, psychologické hodnocení, sociální služby, psychoterapie, celoživotní vzdělávání. V pregraduálu se učilo téma stárnutí v rozsahu 2-3 vyučovací hodiny ve všech zkoumaných státech, v postgraduálních programech v 56% zemí. Výukové programy lze dělit na akademickou gerontopsychologii a aplikovanou gerontopsychologii.

Hlavní oblasti aplikované gerontopsychologie: klinická práce, sociální oblast, prevence, vzdělávání, výchova, **téměř chybí oblast práce a odchodu do důchodu.**

Zatím nedostatečně probádané oblasti praxe jsou: prevence, oblast sociální a vzdělávání, poskytování péče a odchod do důchodu.

Internetové šetření přineslo 235 položek. Nejlepším zdrojem je webová stránka Americké psychologické asociace (APA) – je zde patrný velký zájem o téma gerontopsychologie, naleznou se zde informace, jak vzdělávat psychology pro různé oblasti. Metaanalýza umožňuje nejlépe kombinace pojmů psychology x ageing, psychology x gerontology¹.

Rešerše týkající se stávající praxe ukazuje na problémy v získávání psychologů pro práci se starými lidmi. Konstatován je významný rozpor mezi potřebami a dostupností psychologických služeb pro seniory (v Anglii, v USA i v Austrálii – zde se léčí deprese více medikací než poradenstvím). Přibývá aplikace kognitivně-behaviorální terapie a interpersonální terapie. Existuje snaha o propojení výzkumu a praxe. Projekty spojují biologické, psychosociální a sociokulturní aspekty stárnutí. Studenti navrhují, jak uspořádat vhodným způsobem komunitu, aby vyhovovala důchodcům – a to přímo v podmínkách kolejí. Je nedostatek odborníků, kteří se věnují diagnostice. Skupina psychologů zaměřených na dlouhodobou péči při APA vypracovala standardy péče o duševní zdraví a metodiku psychologického hodnocení. Dalšími tématy jsou etika, lidská práva, kompetence, principy integrity osobnosti, profesionální odpovědnosti, sociální odpovědnosti. Důležitá je otázka informovaného souhlasu a kompetence, důvěrnosti, soukromí, konfliktu zájmů, obhajování práv. APA též vytvořila „*Metodiku psychologické práce se starými lidmi*“ a mají sekci Vývoj v dospělosti a stáří. Metodiky se dělí do šesti oblastí – postoje, obecné znalosti, klinika, hodnocení, intervence a vzdělávání.

Rešerše výzkumu ukazuje na široký okruh témat např.: úspěšné stárnutí, ageismus, biopsychosociální perspektiva, diversita psychologického stárnutí, zaměřenost psychologie

¹ Vybrané tituly u autorky.

stárnutí (růst a úpadek), role plasticity a zkušenosti, mechanismy udržení a podpory kompetence.

Oblast vzdělávání se zaměřuje na obecného vzdělávání psychologů, klinických psychologů a specialistů na klinickou gerontopsychologii, rozsah a obsah studia pro různé úrovně specializace.

Diskuse ve skupině se dále soustředila na problematiku vzdělávání psychologů v Evropě a svoji vlastní roli v prosazování nutnosti **zahrnout gerontopsychologická témata do curriculí evropských univerzit**. Evropané v současné době nemají zájem o vzdělávání v problematice ageingu. Ale hovoří se o **harmonizaci vzdělávacích programů** – to by se mělo týkat i gerontopsychologie. Dobrým východiskem je tzv. Bolognský proces (Bologna Regulations).

Schůzka věnovala vzdělávání v gerontopsychologii velkou pozornost – je to nový cíl EFPA Task Force on Geropsychology. Martin Pinquart připraví návrh osnov pro bakalářskou a magisterskou úroveň studia psychologie. Východiskem bude

- 1) **popis kompetencí** - co by měl psycholog na dané úrovni umět
- 2) **popis potřebných znalostí** – témat, která musí znát (a to nejen pro potřeby v rámci klinické psychologie, ale také v oblasti pedagogické psychologie a psychologie organizace a řízení). Psycholog by měl znát nejlépe ze všech profesionálů problematiku psychických funkcí.

Je gerontopsychologie shodná s klinickou psychologií pro dospělé? Nikoli – jde o široké spektrum znalostí z oblasti procesů normálního stárnutí, patologického stárnutí, plánování života ve stáří, pracovního uplatnění ve stáří, sociální péče, odchodu do důchodu, celoživotní vzdělávání atd.

Prof. Ballesteros hovořila o tom, že jde o historický okamžik, kdy se musíme rozhodnout, co budeme prosazovat, co se budou studenti psychologie v celé Evropě učit o stáří a stárnutí, jakou úroveň specializace zvolíme. Je třeba multidimenzionální a multidisciplinární přístup. Země střední a východní Evropy mohou využít zdrojů z Evropských sociálních fondů na podporu nových vzdělávacích programů na univerzitách (Operační program Rozvoj lidských zdrojů). Účastníci schůzky ze západních zemí nabízejí spolupráci a partnerství pro takovéto projekty.

Na Valném shromáždění v Granadě byla prezentována zpráva o dosavadní aktivitě skupiny. Na doporučení výkonného výboru EFPA valné shromáždění zprávu akceptovalo a vyjádřilo povzbuzení pro pokračování v plánovaných úkolech. Rainer Silbereisen, člen výkonného výboru EFPA a šéfredaktor časopisu *European Psychologist* upozornil na zprávu prof. Ballesteros k tématu vzdělávání v problematice publikovanou v č. 2, 2005.

Situace v České republice

Problematika stárnutí z hlediska psychologie v České republice je stejně ožehavá jako v zemích západní Evropy. Studenti psychologie nedostávají vzdělání formou samostatných kursů, otázky stárnutí jsou pouze dotknuty okrajově v jiných předmětech (vývojová a klinická psychologie, neuropsychologie, psychopatologie). Odborníků je velmi málo, soustřeďují se v České alzheimerovské společnosti a Gerontologickém centru v Praze 8, ojediněle pak v rámci

některých institucí pro vzdělávání, v některých domovech důchodců, na neurologických pracovištích či v psychiatrických léčebnách.. Jinak existují spíše ojedinělé projekty a aktivity, které jsou nepostačující. Účast České republiky v tomto evropském společenství je významná a bude přínosná jak v hledání nových možných řešení v oblasti gerontopsychologie, tak i z hlediska poskytování odborné péče a zlepšování kvality života seniorů.

Rozměry pracovních setkání TF jsou určovány samotnou aktuální situací, spočívají nejen v organizaci a stanovování cílů, ale také jsou relevantním místem pro výměnu informací, předávání zkušeností a dovedností v oboru gerontopsychologie.

Literatura:

JANEČKOVÁ, Hana. *Zpráva ze zasedání TF on GeroPsychology EFPA, 18.–20. 2. 2005*. Čtvrtletní zpravodaj Českomoravské psychologické společnosti, č.62, 2005, 13-15.

JAROLÍMOVÁ, Eva. *Zpráva z jednání EFPA Task Force on GeroPsychology, Brusel, 11. 6. 2004*. Čtvrtletní zpravodaj Českomoravské psychologické společnosti, č. 58, 2004, 16-17.

EFPA GA Granada, July 9 - 11, 2005 : Minutes. EFPA Head Office, 2005. Rukopis.

Kontakt: PhDr. Eva Jarolímová, eva.jarolimova@centrum.cz

JAROLÍMOVÁ, Eva. Task Force on GeroPsychology EFPA.. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana.; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 5 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.